

Les edats lectores, abans i ara

Ana Díaz-Plaja.
Universitat de Barcelona

Triant llibres: com l'encertem?

Quan anem a una llibreria per comprar un llibre a un amic, pensarem què li pot fer el pes. Si és un lector adult ens plantejarem si li agradarà el tema, la forma de narrar o el protagonista, si la tipografia fa de bon llegir o si l'edició és elegant o innovadora. Quan el lector és infantil o adolescent, hi afegirem sempre una altra preocupació: serà adequat per a la seva edat?

En aquest cas actuem no com a amics d'un sol lector, sinó com a mediadors entre una colla de nens i els llibres. Pensem que hem d'omplir prestatges de la biblioteca d'aula o del centre: la qüestió de l'edat se'ns presentarà com a requisit fonamental. Normalment ens deixem guiar per alguns criteris intuitius, que acostumen a ser la *quantitat de pàgines* (no se'ns espanti el lector si veu un llibre molt gruixut), la *quantitat d'il·lustracions* (no se'ns ofengui el lector si li regalem un llibre amb massa dibuixos i ell ja no és petit), la *grandària i forma de la lletra* (no ens equivoquéssim i li regalem a un menut que és el rei de la lletra lligada un llibre de lletra de pal), el *llenguatge* (no desconcertem la criatura amb paraules que no entén), els *temes «forts»* (no fos cas que escandalitzem o avorrim el lector adolescent amb temes inapropiats) o els *valors* (no desaprofitem ocasions d'inocular-los els valors en que creiem).

Tanmateix, per molts mediadors, és molt orientatiu seguir els indicadors (franges de colors i

noms específics en les col·leccions i subcol·leccions, així com les guies de lectura, guies didàctiques que acompanyen el text) amb l'objectiu d'encertar els llibres que són més adients per als seus alumnes d'una edat determinada.

En aquestes pàgines ens proposem encetar una reflexió sobre els criteris habituals de selecció per edats, el seu fonament i la seva utilitat. Simultàniament, volem oferir unes reflexions sobre els paràmetres en què es recolzen.

La crítica especialitzada: des de la psicologia evolutiva a l'estudi del lector model

A la dècada dels seixanta i gairebé fins als vuitanta, la divisió de les edats lectores era corrent en els tractats de literatura infantil. La psicologia de Piaget i altres autors d'aquesta mateixa disciplina, sovint relacionada amb aspectes de caire antropològic, dividia les etapes de la imaginació i el llenguatge dels nens i les feia correspondre amb temes i gèneres determinats.¹

Al final dels noranta i l'inici de la primera dècada del 2000, alguns estudiosos de casa nostra, com ara Colomer, Lluç o Mendoza, s'instal·len en els paràmetres de les teories de la recepció o de la creació de l'intertext lector i tornen a enfocar la qüestió de les edats lectores, però capgirant el procediment metodològic. Si abans deduïem les edats lectores a partir de les característiques evolutives de l'infant, ara és l'anàlisi d'un corpus de textos preseleccionats i situats en les franges el que permetrà dissenyar el lector model de cada edat. De la deducció passem a la inducció; de la prescripció de lleis universals, a la presa de consciència del producte lector de cada

DESCRIPCIÓ DE L'ARTICLE:

Abracada gran, forta, suau, dolça i calentona. Et fa moure d'un costat a l'altre, fa volar, fa riure i dura molta estona.

AUTORIA DE LA IMATGE: Pep Montserrat

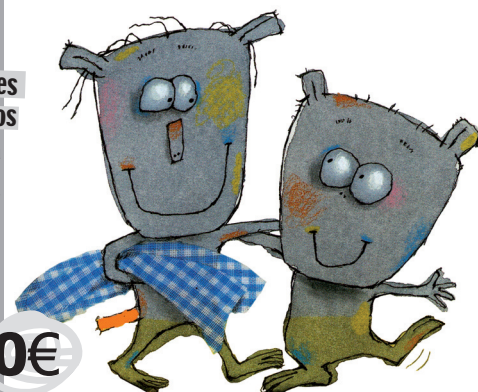
ON ES TROBA: Keselman, Gabriela. *El regal*. La Galera, 1996
DISPONIBILITAT: En perill d'extinció. Reedició el 2007. El trobareu a les biblioteques.

DESCRIPCIÓ DE L'ARTICLE:

Tros de tela que t'hagi sobrat d'unes cortines. Usos diversos

AUTORIA DE LA IMATGE: Rosa Osuna

ON ES TROBA: Azcona, Marta. *Un regalo diferente*. Kalandraka, 2006
DISPONIBILITAT: Immediata, reedició l'any 2011.
En castellà. També a les biblioteques.

moment. En conseqüència, és importantíssima la premissa temporal o històrica. No existeixen factors immutables de l'evolució lectora, sinó que cada moment històric determinarà el tipus de lector implícit que la producció de llibres infantils prefigura.

Què fem ara i avui? Una premissa i cinc propostes

Una premissa: un mateix llibre, diferents nivells lectors

La diversificació i complexitat de l'oferta actual de productes enquadra en el camp de la literatura infantil desdibuixa les fronteres i obliga a plantejar-se la qüestió de les edats d'una manera diversa. La LI d'avui accepta els reptes de la narrativa contemporània, de manera que incorpora tècniques narratives i semiòtiques que proposen nous reptes de lectura —a tall d'exemple, la incorporació de noves sinergies text-il·lustració, o el disseny còmplice del text i del sentit—, de manera que un mateix llibre admet diversos nivells de comprensió. En conseqüència, algunes col·leccions o reculls es neguen a establir criteris d'edat i ressalten, d'una manera més o menys enginyosa, aquesta falta de fronteres d'edat. En aquests casos ens quedem desconcertats. Com podem encertar la tria i aconseguir una bona comunicació entre llibres i lectors? Proposem cinc possibles vies d'actuació:

1. Coneguem els nostres lectors: les edats, franges o etapes lectores ens orienten, però no suposen un lector tipus. Els mediadors hem de veure de quina manera cada lector ha construït el seu intertext lector, i, en conseqüència, saber combinar lectures que l'activin i el facin créixer. Hem de saber de quina manera els seus gustos personals els poden abocar a un gènere o a un descobriment que no farien mai pel seu compte.

2. Llegim a fons els llibres: Tot mediador ha de poder comptar amb aquestes tres eines indispensables:

informació: revistes, webs i guies de lectura que subministren informació sobre novetats, crítiques i ressenyes sobre llibres i altres propostes, com ara teatre o recitació de poemes;

discussió: una interacció entre els llibres i els seus destinataris, però vista des de la capacitat crítica dels mediadors;

mètode: cal fer servir una aproximació que tingui en compte el pes del llibre en l'evolució de la competència literària del lector, que tingui en compte els fils que formen la matèria literària i els teixits amb què es construeix un text.²

3. Establim itineraris i plans lectors: Eduquem una competència, un saber fer, i no una suma de conceptes. D'aquesta manera, pensar en edats lectores significa pensar en les baules d'una cadena que comença amb els primers lectors i acaba quan el lector decideixi aturar-se.³

Aquests itineraris, rius o escales mostren la necessitat d'una planificació vertical en un centre determinat. Els PLEC, Plans de Lectura de Centre, esdevenen, així, un projecte horitzontal entre tots els professors implicats, no únicament el professor de llengua.

4. Observem els clàssics: versions originals, adaptacions, hipertext. Tenir els «contes de sempre» o els clàssics infantils als nostres prestatges no és sinònim de tenir la versió que necessitem en cada moment. Caldrà distingir entre versions íntegres, escurçades o adaptades i quins són els criteris seguits. També s'hauran de valorar les diferents opcions icòniques que oferim d'un mateix personatge als nostres lectors, de manera que una Àlicia de Disney no té el mateix valor significatiu que una d'Ignasi Blanch o de Pat Andrea. Atenció també a les versions capgirades dels clàssics o dels populars, actualment molt usades des d'edats primerenques, i

?

DESCRIPCIÓ DE L'ARTICLE:

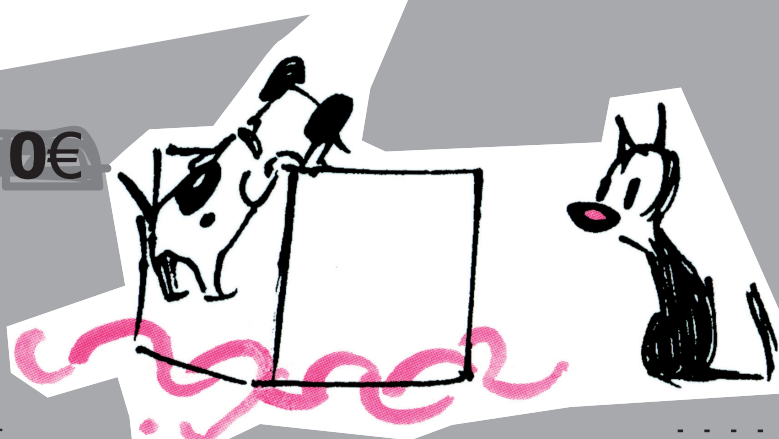
Res. Una caps buida. El regal ideal per a aquelles criatures que ja tenen de tot.

AUTORIA DE LA IMATGE: Patrick McDonnell

ON ES TROBA: McDonnell, Patrick. *¿Nada?* Serres, 2007

DISPONIBILITAT: Dubtosa. En castellà. El trobareu a les biblioteques.

0€

que perden tot el seu valor d'educació literària (la distància crítica o irònica entre el text original i la reescriptura) si són llegits en una franja d'edat en què els nens petits volen fidelitat a una versió i no poden copsar la ironia ni la paròdia.

5. Plantegem un objectiu de lectura: col·lectiva, individual, intensiva i extensiva. Totes aquestes propostes de lectura requereixen esforços diferents i condueixen a tries de materials diversos. Ajudar a llegir pot ser una tasca que combini la llibertat de tria amb l'obligació de l'aula; les modes més fugaces amb l'eternitat dels clàssics; la relectura dels llibres de quan érem petits o la incursió en llibres d'edats que encara no pertoqueu, però que poden ser un autèntic descobriment. Un llibre llegit en veu alta i compartit entre tots, un text per recitar o una lectura íntima plantegen opcions ben diverses.

Partim, doncs, de la proximitat als nostres lectors i de la potencialitat d'aprenentatge i gaudi de l'excel·lent oferta actual. Exigim-nos explorar nous camins i aprofundir en fondàries poètiques. Fem descobrir nous gèneres i fem lectures més riques dels que ja coneixem. Ensenyem a comparar versions i tractaments gràfics. Preparem el lector infantil

perquè es converteixi en un lector adult. Fem que el lector expert continuï descobrint nous reptes.

Vull acabar amb una humil proposició feta a un llibreter agosarat i innovador. O a un editor: per què no ens inventem unes franges lectores per a adults? Seria interessant veure quins temes es consideren adequats per als lectors de quaranta anys, o quina grandària de lletra aconsellarien per a la gent gran que ja no s'hi veu gaire...

1. Alguns manuals clàssics, com tots sabem, divideixen les etapes en:

Estadi sensoriomotor, de 8 mesos a 2 anys: És el moment dels llibres joc, dels materials tous i de cançons plenes de moviment, amb desenvolupament dels aspectes psicomotrius.

Estadi preoperacional, de 2 a 7 anys, que se subdivideix en preconceptual (de 2 a 4) i intuïtiu (de 4 a 7). És el moment d'egocentrisme en el qual el realisme, l'animisme i l'artificialisme poden presidir les temàtiques de contes, cançons i poemes.

Estadi de les operacions concretes (de 7 a 11 o 12 anys). És l'etapa en què els nens comencen a entendre i a analitzar les causalitats, les raons de les coses. És una etapa de sociocentrisme, d'interès pels agrupaments de personatges, tant humans com animals. Apareixen, doncs, sèries de colles, de grups d'amics, siguin realistes o fantàstiques.

Estadi d'operacions formals (de 12 a 16 anys). L'època en què els adolescents comencen a dominar operacions d'inducció i de deducció, de desenvolupar i relacionar hipòtesis possibles. Els elements, tant des del realisme com des de la fantasia més elaborada, es concreten en sèries i sagues d'alta intriga, emoció i capacitat de mantenir un alt nivell de tensió lectora.

2. Plantejaments com el de *Siete llaves para valorar las historias infantiles* (2002) van ser concebuts des d'aquesta perspectiva. Darrerament tenim el llibre de G. Lluch *Cómo seleccionar libros para niños y jóvenes* (2011).

3. Molts estudiosos han emprat altres imatges: l'escala amb barana (Colomer, 2005: 102-122); l'itinerari de la vida (Molist, 2003), amb lectures adients per a cada moment, o el riu lector (Portell), que mostra la realitat d'un itinerari lector tal com és i que ens permet planificar com podríem ajustar-hi l'educació literària.

BIBLIOGRAFIA

- COLOMER, T. (ed.). *Siete llaves para valorar historias infantiles*. Madrid: Fundació Germán Sánchez Ruipérez.
- COLOMER, T. (1998). *La formació del lector literari*. Barcelona: Barcanova, p. 139.
- DÍAZ-PLAJA, A. (2008). «Entre llibres: la construcció d'un itinerari lector propi a l'adolescència». A: COLOMER, T. *Lectures adolescents*. Barcelona: Graó, p. 117-144.
- DURAN, T. (2002). *Leer antes de leer*. Madrid: Anaya.
- LLUCH, G. (1998). *El lector model en la literatura infantil i juvenil*. Bellaterra / Castelló de la Plana / València: Universitat Autònoma / Universitat Jaume I / Universitat de València.
- LLUCH, G. (2011). *Cómo seleccionar libros para niños y jóvenes*. Gijón: Trea.
- MENDOZA, A. (1998). *Tú, lector*. Madrid: Octaedro.
- MOLIST, P. (2003). *Els llibres tranquils*. Lleida: Pagès.

0€

DESCRIPCIÓ DE L'ARTICLE:

Recerca i reparació d'objectes perduts o trencats de gran valor sentimental. Per exemple, el botó perdut d'un vestit molt estimat.

AUTORIA DE LA IMATGE: Chih-Yuan Chen

ON ES TROBA: Chen, Chih-Yuan. *El millor Nadal*. Thule, cop. 2006
DISPONIBILITAT: Immediata. També el trobareu a les biblioteques

DESCRIPCIÓ DE L'ARTICLE:

Agafeu un full i uns colors que tingueu per casa i feu un dibuix per regalar a qui més estimeu. No cal que dibuixeu un monstre.

AUTORIA DE LA IMATGE: Maurice Sendak

ON ES TROBA: Minarik, Else Holmelund. *Un beso para osito*. Alfaguara, 1982
DISPONIBILITAT: En perill d'extinció. Només a les biblioteques